

mino Deo nostro. Ipse vero nobis pro paupertate divitias, pro ignominia gloriam, pro fame saturitatem, pro labore quietem, pro

exilio paradisum, pro morte vitam beatam et sempiternam reddet, cui honor et gloria in secula seculorum. Amen.

CONCIONES DUODECIM

IN PSALMUM XC.

Qui habitat in adjutorio Altissimi, etc.

CONCIO PRIMA.

IN PSALMUM XC.

Qui habitat in adjutorio Altissimi, etc.

SYNOPSIS

Exordii loco præmittitur, quanta sit calamitas fames verbi Dei, quod verum anima est pabulum : deinde occasio, cur de hoc psalmo suscipiatur oratio, indicatur, quia videlicet elegans et moralis, sed quem obscurum rediit auctor, inscriptio, argumentum, variis metaphoris, phrasis ipsa et personarum mutatio, quæ singula hac concione explicanda proponuntur, ubi prius generalia quædam fuerint expedita. Summa totius psalterii, et quod illud historiam, vaticinia et morum documenta, utpote tres Scripturæ partes, contineat, ostenditur. Cur psalterium carmine conscriptum, cautiusque utilitas asseritur. Triplex ordo psalmodum tribus jubileis respondere deprehenditur, quorum primus penitentibus, secundus proficientibus, tertius perfectis attribuitur. Demum cur psalmus iste nonagesimus in ordine secundo, et quam sit ratio hujus ordinis psalmodum declaratur.

Pars altera ad particularia hujus psalmi descendit, et in primis de tituli obscuritate et de auctore primario, qui Spiritus sanctus, ut et totius sacre Scripturæ, esse creditur, agit. De argumento variis allatis sententiis probabiliori subscribitur. Duplex sensus psalmodum esse affirmatur, magnus et parvus, atque similitudine architecti dilucidatur. Quid sit psalterium et quam apte hoc nomen libris psalmodum conveniat, per comparisonem manifestatur. Tandem qui sint, qui psalterium

portant, nec eo delectantur, ostenditur, atque ad illud audiendum seria subnectitur exhortatio.

Cum omnis cognitio veritatis quasi cibus quidam anima sit, auditores optimi, sicut humanas disciplinas pomis ac piris, ita verbum divinum pani rectissime comparabimus. Etenim quemadmodum poma et pira, cæterique arborum fructus, interdum magis sapiunt, avidiusque sumuntur, quam panis; semper tamen alimentorum omnium maxime necessarium panis judicatus est, cum sine cæteris cibis convivium instrui possit, sine pane non possit: et panis etiam solus tuto, suaviterque sumatur, præsertim si fames, condimentum minime sumptuosum, accesserit: poma sine pane non solum non prosunt, sed plerumque etiam vehementer obsint: ita studium eloquentiæ aut philosophiæ, aliarumque humanarum doctrinarum alimentum est suave quidem ac dulce; sed solidus ac necessarius cibus, qui nutrit, qui vires suppeditat, qui cor hominis vero confirmat, panis est verbi divini. Cur inter viros doctos, tam multi reperiuntur vani, superbi, curiosi, ambitiosi? Quia pomis vescuntur sine pane: et poma sine pane stomachum inflant, morbos ac dolores generant: *Scientia inflat*, clamat divinus Apostolus. Et rursum alio loco: *Evanescent, inquit, in cogitationibus suis*. Et sanctus David: *Cogitationes hominum vane sunt*. *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum*. Et Isaias: *Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate?*

pter amaritudinem ægroti respuant, aliquid mellis admiscunt. Recte igitur ac sapienter Magnus Basilus Psalmorum laudes prædicans: « Quid, inquit, Psalmus est? Dæmonum fugator, Angelici auxilii ductor, scutum in timoribus nocturnis, laborum diurnorum requies, infantibus securitas, vigenibus ornamentum, senibus solatium, mulieribus exorandis mundus convenientissimus. Solitudines habitabiles facit, forum moderatum reddit, elementorum loco est his, qui introducuntur, proficientium incrementum, perfectorum fulorum, ecclesie vox. Hic festiuitates exhilarat, hic mœstitiam secundum Deum creat, et ex lapideo corde lacrymas elicit. Psalmus Angelorum opus, celestis reipublica spiritalis sufflatus. O sapientis doctoris inventum, qui simul canere et utilia discere nos excogitavit. » Hæc Basilus.

Venio nunc ad ordinem ac distributionem Psalmorum: ac ut omniam partitionem illam Hebræorum, secundum quam psalterium totum in quinque libros distribuitur, quæ nec B. Hilario, nec B. Hieronymo placeat, et ad nostrum institutum parum aut nihil facit, solidam illam, et a Patribus receptam Psalmorum amplector divisionem, quæ Psalmos omnes numero centum quinquaginta, in tres ordines ita distribuit, ut singuli quique ordines parem numerum Psalmorum, id est, Psalmos quinquaginta contineat. Magnum siquidem hæc divisione mysterium latet. Numerus enim quinquagenarius jubilæum atque indulgentiam in sacris litteris significare solet: in tribus vero jubilæis, ad quæ divina ista cantica referantur, omnis nostra salus ac beatitudo consistit. Quod est jubilæum primum? Remissio peccatorum, conversio et justificatio impiorum. Illa denique prima beatitudo, de qua legis in Psalmo: *Beati quorum remissa sunt iniquitates et quorum lecta sunt peccata.* Hæc est prima incipientium ac penitentium salus: hæc est futura beatitudinis fundamentum: hæc totius nostræ principium atque origo felicitatis. Ad hoc primum Jubilæum merito peccatores anhelant, sine quo frustra de cæteris cogitant. Alterum deinde jubilæum majore cum gaudio a proficientibus celebratur, qui post acceptam sola Dei clementia ac benigne iustitiam, non se torpori atque otio dedunt, sed *Ascensiones in corde suo* disponunt, pergunt de virtute in virtutem, satagunt operibus bonis certam suam vocatio-

nem atque electionem facere. Atque hæc secunda est beatitudo de qua Psalmographus alio loco canit: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Porro tertium ac postremum jubilæum est illa vera ac perfecta et consummata atque absoluta felicitas, quam *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*, quam *preparavit Deus diligentibus se*: de qua rursum Psalmus ait: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Triplex hoc jubilæum tres illi dies mihi significare videntur, de quibus Dominus in Evangelio: *Ecce, inquit, dæmonia ejicio et sanitates perficio, hodie et cras et tertia die consummor.* Quid enim est expulsio Dæmonis, nisi remissio peccatorum? Quando vero perficitur sanitas, nisi cum renovatur homo de die in diem? cum debilitatur cupiditas, augetur charitas: minuuntur vitia, crescunt merita, et oblitus homo, quæ retro sunt, ad anteriora totis viribus se extendit? Nam illa beata ac felicissima consummatio, quæ tertia die futura promittitur, quid aliud significare potest, quam vitam et gloriam sempiternam? Tribus igitur jubilæis, tres Psalmorum ordines respondent. Primus ordo ad penitentes ac incipientes pertinet, ac propterea, in eum Psalmum terminatur, cuius initium est: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Secundus ordo proficientium justorum est, quocirca psalmo illo aptissime concluditur, qui incipit: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine, psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Postremus ordo perfectis ac beatis convenit, qui non pugnant in via, sed triumphant in patria: et quorum magis propria est laudatio, quam hortatio. Itaque Psalmos omnes, quorum titulus est *Alleluia*, et quorum principium est: *Laudate Dominum*; vel: *Confitemini Domino*; vel: *Benedic anima mea Dominum*, alique fere omnes, qui jucundius cantari solent, nec tam ad petendum, quam ad laudandum referuntur, hic tertius ordo complectitur, cuius illa sunt verba postrema: *Omni spiritus laudet Dominum.*

Quæ cum ita sint, facile omnes, ni fallor, intelligunt, quam sapienter Psalmus nonagesimus, quem Deo volente suscepimus, exponendum, in secundo ordine collocatus sit, cum totus ad hominem justum, sed proficientem et in via constitutum, et Dei atque Angelorum presidio indigentem, et cum

vitiis et tentationibus pugnantem referatur.

Præclare B. Hilarius Psalmorum seriem perturbatam atque confusam esse ait, sed eam confusionem summo ordine, atque ex ipsius Spiritus sancti consilio factam affirmat. Etenim si tempora, quibus Psalmi conditi sunt, spectare vuleris, nullum horum ordinem reperies. Psalmum tertium David jam senex, ac pene decrepitu composuit, cum eum armatus filius insequeretur. Psalmum vero quinquagesimum tertium in media ætate, quo tempore arma Saulis fugiebat. At centesimum quadagesimum tertium idem adolescens, ac pene puer cecinit, cum de Goliath gigante triumpharet. Itaque in hoc divino Psalmorum ordine constituendo, non temporis, sed mysticarum et spiritualium significationum ratio habita est. Et sive Esdras, ut Athanasio in synopsi placet; sive Septuaginta interpretes, ut Hilarius sentit; sive Ezechias, ut alii volunt, hunc ordinem psalmis attribuit, certe non sine providentia singulari Spiritus Domini id factum esse existimandum est.

PARS SECUNDA.

Quid liber Psalmorum contineat, et quæ partitio atque ordo sit Psalmorum jam exposuimus: nunc de titulo, auctore et argumento Psalmi nonagesimi dicendum est. Nam tria ista fere conjuncta esse solent, cum titulus non solum auctorem, sed etiam argumentum sæpenumero indicet. Quoniam enim ex inscriptione litterarum facile est cognoscere, quo epistola dirigatur, et in officinis pharmacopolarum ex vasculorum inscriptionibus, etiam artis illius imperiti noverunt, quid in quoque vase contineatur, an mel rosaceum, an aqua, an acetum, an quid aliud: ita ex titulis Psalmorum non est difficile auctorem atque argumentum totius Psalmi deprehendere. Verum hoc tam magno presidio in hujus psalmi expositione prorsus destituimur. Quamvis enim in quibusdam Græcis codicibus hujus Psalmi titulus sit, *Laus cantici ipsius David*, tamen Hebraici codices nullum titulum habent; veteres quoque patres, Hilarius, Hieronymus, Theodoretus, Euthymius, hunc Psalmum titulo carere affirmant: Chrysostomus et Augustinus, cum ubique diligenter titulos exponant, nullam hoc loco tituli mentionem faciunt.

Itaque sicut primus et secundus et quidam alii Psalmi, titulis carent, et propterea cæteris sunt obscuriores, ita Psalmus hic noster et inscriptione carens, et obscurus, ac difficilis esse judicandus est.

Jam vero de auctore, duas esse video veterum sententias: Chrysostomus enim, Theodoretus, Euthymius et Cassiodorus in prologo Commentariorum in Psalmos, nec non Augustinus in libro de Civitate Dei, Psalmorum omnium unum Davidem auctorem faciunt. Athanasius autem in synopsi, Hilarius præfatione explicationum in Psalmos et Hieronymus in epistola ad Sophronium, iis auctoribus Psalmos adscribit, quorum nomina leguntur in titulis: eos vero, qui titulis carent, ejus auctoris esse volunt, cuius est Psalmus præcedens. Quare cum Psalmus octuagesimus nonus Moysen auctorem in inscriptione præ se ferat, Psalmus etiam noster, qui est nonagesimus, Moysi erit attribuendus. Sed quid opus est, auditores, tantum nos in auctore investigando laborare? An non certum atque exploratum est, sicut omnium divinarum voluminum, ita etiam libri Psalmorum auctorem primum ac precipuum esse Spiritum sanctum? Nonne in ipso principio Actuum Apostolorum B. Petrum dicentem audivimus: *Oportet impleri Scripturam, quam prædicit Spiritus sanctus per os David?* Quid igitur Moyses, quid David, quid alii sacri scriptores fuerunt, nisi calami *Scribæ velociter Scribentis?* Et quid, quaeso, interest scire, quo calamo scripserit Deus, cum illud constet, Deum esse, qui scripsit?

Restat argumentum, quod eo difficilissimum hoc loco reperiri potest, quod interpretes presidio tituli destituti in varias opiniones abierunt. Non defuerunt in primis, qui totum hunc Psalmum de Christo intelligendum censuerint, quod quidem probabile non est. Quo pacto enim illa Christo conveniunt, quæ in hoc Psalmo leguntur: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manus por' abunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Neque enim Filius Dei ab Angelis portari solet, cum ipse *Portet omnia verbo virtutis suæ.* Neque Angelorum eguit custodia, qui homines omnes Angelosque custodit. Legi quidem in Scripturis: *Accesserunt Angeli et ministrabant ei:* sed custodiebant, vel portabant eum, nusquam legi. Alia igitur est sententia aliorum Psalmohoc nonagesimo describi singularem illam

providentiam, qua Deus Hebræum populum ex Ægypto in Palestinam per vastam solitudinem deduxit, atque idcirco tam sæpe mentionem fieri serpentum, præliorum, insidiarum, variorum periculorum ac tentationum, quales in eo itinere populo Judæorum occurrise scimus. Sunt et alii, qui Psalmum nostrum non ad populum universum, sed solum ad regem Ezechiam referunt, in quo secundum litteram illud impletum est, quod in Psalmo legimus: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum: longitudine dierum replebo eum*, etc. Fuit enim Deus cum Ezechia in illa gravi tribulatione, cum a rege Sennacherib longissima ac molestissima obsidione premeretur. Deinde eripuit eum, et glorificavit eum, cum paucarum horarum spatio exercitiam Sennacherib pene totum delevit. Atque ad extremum longitudine dierum replevit eum, cum ad vitam ejus quindecim annos adjunxit. Verum, auditores, eam sententiam nos potius amplecti volumus, quam Chrysostomus atque August. cæterique Patres ante nos secuti sunt, qui Psalmum nostrum communem ac generalem esse et ad omnes homines pertinere voluerunt. Nam si principium Psalmi diligenter consideres, in ipso argumentum totius Psalmi reperies. Quod est Psalmi principium? *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cali commorabitur*: hoc est, quicumque spem suam ac fiduciam totam in Deo collocaverit, is ab omni periculo et afflictione certo protegetur. Itaque propositum Psalmographi est, nobis omnibus persuadere ut spem nostram totam in Deo ponamus, ac propterea multa et varia beneficia enumerat et exponit, quæ Deus in se confidentibus largitur.

Sed illud observandum memoriæque tradendum est, auditores, verba Psalmorum plerumque duos sensus continere: alterum parvum, ut sic dicam; alterum magnum. Et quamquam parvus est prior, tamen magnus est præcipuus. Accipite similitudinem. Cogitat architectus insigne templum erigere, et tamen priusquam opus ipsum aggrediatur, apud se in cubiculo vel in tabula exprimit coloribus futurum templum, vel certe extruit ligneam aediculam, quæ licet exigua sit et angustam cubiuli partem occupet, tamen totam molem futuri templi exacte referat. Itaque duo templa quodammodo facit, sed alterum verum, alterum simulachrum veri. Ita quoque Spiritus sanctus Testamentum

novum condere volebat, et tamen condidit prius Testamentum vetus, tamquam typum et simulachrum novi. Res magnas, æternas, cœlestes, spirituales in Psalmis explicare volebat; sed antea nihilominus de rebus parvis, temporalibus, terrenis, corporeis locutus est, quæ tamen typi sunt figura rerum cœlestium, et sempiternarum: quod ut intelligeremus, nec errandi occasio hominibus carnalibus daretur, cum de rebus parvis maxime serio, atque ex instituto loqui videtur Deus, tum potissimum quædam admiscet, quæ de parvis illa rebus nullo modo intelligi queunt, nisi ut res illæ parvæ figuræ sunt rerum magnarum. Sume Psalmum septuagesimum primum: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis*. Psalmus iste totus de Salomone scriptus videtur: nam et titulus est in Salomone, quia tamen permulta continentur in hoc Psalmo, quæ Salomoni convenire non possunt, nisi ut figuram Christi gerebat, quale est illud: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum: et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei*: idcirco cogimur, dum ista canimus, erigere animos, et non præcipue Salomone, sed Christum cogitare. Pari ratione, auditores, in Psalmo nonagesimo, qui nunc est præ manibus, duos sensus reperiemus: alterum parvum atque angustum, secundum quem temporalia beneficia, victoria de hostibus mortalibus, diurnitas vitæ præsentis, liberatio de calamitatibus sæculi, in Deo sperantibus et confidentibus, promittuntur; alterum vero magnum et præcipuum, secundum quem bona spiritualia, auxilium in tentatione, victoriam contra Demones, triumphum de vitis, vitam beatam, gloriam sempiternam, regnum ipsum cœlorum a Deo sperare jubemur. Ac Judæi quidem, qui parvuli erant, priorem sensum tantum sequerentur, pro temporalibus beneficiis Domino serviebant, de sempiternis parum cogitabant: at nos Christiani, qui viri perfecti sumus, vel certe esse debemus, sensum posteriorem amplectamur oportet, nisi iterum parvuli afficiamur, et ad vetus Testamentum ejici velimus. Quid enim Christus ait? *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus: et hæc omnia adjicientur vobis*. Itaque ad illa vera, et magna bona, quæ nobis conservantur in cœlis aspirare atque anhelare; ista vero caduca et fragilia, tamquam addita-menta quædam, a Domino sperare debemus.

Sed quid? Hoc infelici sæculo nonne fere omnes contrarium faciunt? Est aliquis futurus canonicus, pastor, Episcopus; quid primum querit? Quot nummos aureos canonicatus vel pastoratus vel episcopatus reddat. Itaque primum querimus temporalia: deinde si tempus superest, illud spiritalibus attribuere volumus: propterea justo Dei judicio utrisque caremus. Quam multos ubique reperietis, qui dies et noctes in quærendis corporis commodis sunt occupati, et pro animæ salute unam horam vacuum invenire non possunt? Quam multos, qui cum integram hebdomadam obsequio carnis consumperint, etiam de die festo, quem solum Deo atque animæ suæ reliquerant, aliquas horas suffurantur?

Sed jam tempus est, ut de nomine et significatione psalterii breviter explicemus, et toti orationi finem imponamus. Psalterium, ut ex epistola B. Hieronymi ad Dardanum, et ex oratione Magni Basilii in primum Psalmum, intelligi potest, musicum instrumentum erat decem cordis instructum, figuram habens rectam et quadratam, sive altera parte longiorem, sonitum reddens parte superiore, contrario modo atque in cithara, et lyra, et testudine fieri videmus. Postremo grave admodum et molestum ad portandum, sed jucundum et suave, si quis non ipsum portare, sed ad ejus sonitum canere, vel tripudiare voluisset. Ac si hæc ita se habent, si Psalterium musicum est instrumentum, unde, quæso, liber iste divinum carminum psalterii nomen invenit? An ex eo fortasse, quod ad sonitum psalterii carmina ista canebantur? Sit ista una ex causis, quamquam liber primus Paralipomenon non in psalterio solum, sed etiam in cymbalis et lyris aliisque musicis instrumentis, Davidicos hymnos cantatos fuisse demonstrat. Sit tamen illa una ex causis: sed certe ratio præcipua est, quia liber iste Psalmorum, illi musico instrumento, quod psalterium dicitur, si spiritualem significationem attendas, quam similimum esse videtur. Psalterium decem chordas habet, et Psalmorum liber decem divina mandata. Quamvis enim multis et variis modis Psalmorum liber nunc admonere, nunc præcipere, nunc hortari, nunc arguere videatur; semper tamen aliquam haram decem chordarum tangit. Psalterium figuram habet rectam; et lex Domini, quæ in Psalmorum libro continetur, ju-

stitiæ atque æquitatis rectitudine maxime excellit. Nam cum leges hominum semper aliquid pravum et distortum aut jubeant aut tolerant aut permittant; sola Domini lex omnes virtutes præcipit, omnia vitia prohibet, nec ullum bonum sine præmio, nec ullum malum sine supplicio relinquit. *Justitiæ Domini recte lætificantes corda*; et: *Lex Domini immaculata convertens animas*. Psalterium quatuor angulis constat; et mandata atque præcepta Psalmorum quatuor angulos orbis terrarum intuentem, orientem et occidentem austrum et aquilonem: nullus enim excipiet, omnes ubique homines in psalterio cantare jubentur. Psalterii sonus a superiore parte descendit; et liber Psalmorum, et quæ in eo præcepta vitæ continentur, e supernis sonant. Non ea Lieurgus aut Solon excogitavit, sed e cœlo ab ipsa Dei sapientia descenderunt. Postremo psalterium cum labore portatur, sed cum voluptate in eo cantatur; et sancta ista mandata gravia et molesta sunt, si quis ea timore pœnæ servare, id est non cantare, sed portare voluerit: sed *Dulcora mel et favum*, si amore ac delectatione justitiæ observentur. Qui solum idem servat mandata, quia timet supplicium, confitetur in Paschate, quia timet excommunicari; non occidit, non furatur, non fornicatur, quia impune non potest; audit sacrum, sed invitus: jejunit, quia prandium non datur; is non cantat, sed portat psalterium, imo non portat quidem, sed cedit sub onere, opprimitur ab onere, reus ac prævaricator efficitur. Quid igitur mirum, si semper est tristis? At qui serio vitam mutare, et toto animo, toto corde, tota devotione, tota alacritate, totis viribus Deo servire et placere studet, is vere canit in Psalterio, et canit canticum, canticum novum, quod soli homines novi cantare possunt, quos non premit psalterium onere ponderum, sed sublevat vice pennarum, qualis imprimis fuit David, qui totis viribus suis coram arca saltabat, quia ex toto corde suo Dominum diligebat, vereque dicebat: *Deus canticum novum cantabo tibi, in psalterio decem chordarum psallam tibi*. O canticum! O tripudium! O si carnales homines, qui canticis lascivis et choreis ac tripudiis tantopere delectantur ista cantica sanctorum, jucundissimas istas choreas experiri possent? O semel intelligerent, quam incredibilem voluptatem afferant in vita, et quantam postea in morte lætitiæ et securitatem, celeriter

sane a nugatoribus et inanibus choreis se expeditent, et ad hæc sobria et jucunda tripudia convolarent.

Sed si præsens utilitas ac delectatio eos non movet, moveat saltem ingens periculum, quod iis omnibus certe impendit, qui ad sonitum psalterii canere ac saltare recusant. Quis enim est adversarius, de quo Dominus monet in Evangelio, dicens: *Esto consentiens adversario tuo cito dum es cum eo in via, ne forte tradat te adversarius iudicii, et iudex tortori, et mittaris in carcerem; Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Quis iste est adversarius, nisi divinum Psalterium? Nec enim dæmonem aut mundum aut carnem adversarium illum fas est suspicari, cui consentire ac obtemperare jubemur. Adversarius igitur divinum Psalterium est, quoniam iis omnibus adversatur, qui ad sonitum suum saltare non volunt, quibus etiam in die iudicii exprobrabit, *Cantavimus vobis, et non saltastis.* Quid vero consult nobis magni consilii Angelus? *Esto consentiens, inquit, adversario tuo cito dum es cum eo in via.* Cito, inquit. Nam mors ade-

rit cito, et citius multo quam putas. Nihil enim medium est inter animam et gehennam nisi paries carnis, qui singulis horis ruinam minatur. Cito igitur dum es cum eo in via, dum vivis, dum tempus habes. Væ enim tibi, si causa non composita discedis e vita: tradet enim te adversarius iudici, et iudex tortori, et in carcerem illum terribilissimum atque horrendum detruderis, ubi tristes choreas ad sonitum flagellorum cum Dæmonibus duces. Et quando putas egredieris? *Amen dico tibi* (Veritas ait) *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, id est, universum debitum. Debitum vero est infinitum, nec solvi potest nisi tempore infinito: tunc igitur exies, tunc liberaberis, quando finietur infinitum. Et quando finietur infinitum? O amaram consolationem! Miseros ac stultos qui ista non cogitant! Evigilemus, fratres mei, et mature cum adversario componamus, ut aliquando iudex vertatur in patrem, adversarius in amicum, carcer in paradisum, quo nos perducatur, qui est benedictus in sæcula. Amen.

CONCIO II.

SUPER PSALMUM XC.

DE PRIMO VERSU

Qui habitat in adjutorio Altissimi, etc.

SYNOPSIS

Cum in imitatione Christi consistat Christiana perfectio, docemur in exordio, in quibus potissimum eum debeamus imitari; atque inde ad textum psalmi propositi particulatim explicandum descenditur. Versum primum totius Psalmi argumentum continere, declaratur et vocabulum qui, explicatur, per quod omnis personarum acceptio a Deo secluditur, secus quam apud homines fieri solet. In adjutorio Altissimi non modo sperandum, sed per firmam spem continuo habitandum esse, a simili docetur. Quatuor deinde hominum genera considerantur, et quoniam ex iis in adjutorio Altissimi habitent investigatur. Primum genus est desperantium, quibus convenientia præscribuntur remedia; atque ii non in Deo, sed in patibulis habitant. Secundum genus est sperantium in solis rebus creatis, atque ii habitant domos luleas, quæ facile ruunt. Tertium præsumptivum, quales potissimum sunt Lutherani; atque ii in arena habitaculum suum fundant. Quartum denique est eorum, qui nisi fide, charitate, bona conscientia et operibus, bene sperant; atque ii tandem in adjutorio Altissimi habitant.

Pars altera textus explicationem proseguendo, a simili, et ab exemplo Davidis et Goliath ostendit, omnia terrena in Deum confidentibus videri parva et vilia. Quid sit protegere, et quomodo sancti sub umbra et protectione

divina delitescant exponitur. Cur Deus, Deus celi appelletur, varice rationes, maxime vero S. Hieronymi et S. Bernardi adducuntur. Tandem explicata breviter vocula Commorabitur, gravis exhortatio ad fiduciam omnem in Deo collocandam, concludit.

Christiani hominis vera ac solida perfectio, auditores optimi, in eo tota posita esse videtur, ut Christum summo studio imitari, eumque quam proxime potest sequi contendat. Etenim ille caput, nos membra: ille imperator, nos milites: ille doctor, nos discipuli sumus. Sed nemo trepidet, nemo turbetur, nemo desperabundus dicat, qua ratione fieri potest, ut homines lutei Deum imitari, et gigantem maximum nos pumilio-nes sequi valeamus? Neque enim Christum sequi, atque imitari jubemur in ea gloria et majestate, qua sedet in cælis ad dextram Patris, neque in ea potentia ac virtute, qua mundum universum regit, et signa ac prodigia operatur: sed in eis dumtaxat, quæ hic in terris propter nos accipit. Propter nos autem quid nisi labores, dolores, supplicia, flagella, vulnera, mortem accipit? Itaque nusquam opinor in Scripturis legisti: Qui non ambulat super mare, non est me dignus; et: Qui non excitat quatuordecim mortuos, non potest esse meus discipulus; et: Beati qui futura prædicant, et signis ac prodigiis clarent, quoniam ipsorum est regnum cælorum? Sed quid? *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Et: Qui non

bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. Et: *Beati pauperes, beati mites, beati qui lugent, beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum colorum.* Id quod præclare sane omnes nostri Apostoli intellexerunt, qui cum linguis loquerentur omnium gentium, cum gloria miraculorum essent clarissimi, cum se præsidēs ac principes orbis terrarum non ignorarent, tamen in eo solo gloriabantur, quod *Digni habiti essent pro nomine Jesu contumeliam pati.* Et Beatissimus Paulus cum præter ea, quæ eibi cum Apostolis cæteris erant communia, in tertium cælum raptus, et in paradysum introductus arcana quædam audivisset, *Quæ non licet homini loqui,* non tamen propter ea se Christo similitorem ac viciniorem esse judicabat, sed propter ea solum, quæ ipse in epistola posteriore ad Corinthios enumerat: *Ministri Christi sunt,* inquit *(ut minus sapiens dico), plus ego, in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter.* Hæc igitur sunt, quæ nos in imperatore ac duce nostro Christo imitari necesse est. Patientia in adversis, in arduis fortitudo, in omni periculo ac labore constantia. Quæ quidem nusquam neque melius, neque facilius discere poterimus, quam in eo Psalmo quem Deo auctore suscepimus explicandum. Is enim demum in omni casu et calamitate non modo patientiam atque constantiam, sed etiam tranquillitatem et lætitiæ animi conservabit, qui in adjutorio Altissimi, quasi arcem quamdam sibi constituerit, atque ad eam tempore belli confugere, et in ea perpetue commorari dicent. Quare, si placet, ad ipsa prophetæ verba diligentius pertractanda et exponenda aggrediamur.

Qui habitat, inquit, *in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Continetur his verbis, auditores, complexio quædam brevis ac propositio eorum, quæ in toto Psalmo argumentis et rationibus variis confirmantur. Istam enim unam sententiam Psalmus totus intuetur: qui spem suam ac fiduciam in omni periculo atque adversitate ponit in Deo, is ab eo sine dubio protegetur. Sed verba singula seorsim, ac per se consideremus.

Initio ut promissionem Dei generalem et communem esse propheta demonstraret, et nullum omnino homines excluderet, nullum genus hominum nominandum esse existima-

vit. Itaque non ait: *Dives qui habitat in adjutorio Altissimi, ne pauperes excludi viderentur.* Neque ait: *Pauper, qui habitat in adjutorio Altissimi, ne excludi viderentur divites.* Sed generatim, *qui,* inquit, ut omne hominum genus, omnem ætatem, omnem sexum, omnem gradum et statum comprehenderet. Magno sane vitio laborat mundus, qui in donis ac muneribus distribuendis, non merita plerumque, sed personas intuetur. Si quispiam dives ac nobilis seipsum domi tuæ invitet ad cenam, accipis id loco magni beneficii, cumque non solum excipis quam lautissime, sed etiam gradum et statum comprehendit. Magno sane vitio laborat mundus, qui in donis ac muneribus distribuendis, non merita plerumque, sed personas intuetur. Si quispiam dives ac nobilis seipsum domi tuæ invitet ad cenam, accipis id loco magni beneficii, cumque non solum excipis quam lautissime, sed etiam gradum et statum comprehendit. Magno sane vitio laborat mundus, qui in donis ac muneribus distribuendis, non merita plerumque, sed personas intuetur. Si quispiam dives ac nobilis seipsum domi tuæ invitet ad cenam, accipis id loco magni beneficii, cumque non solum excipis quam lautissime, sed etiam gradum et statum comprehendit. Magno sane vitio laborat mundus, qui in donis ac muneribus distribuendis, non merita plerumque, sed personas intuetur.

Altera Psalmi vox, *Habitat,* magnam vim atque energiam habet. Non enim tantum dictum est: *Qui sperat vel confidit, sed Qui habitat in adjutorio Altissimi, ut intelligeremus, non esse ad auxilium divinum confugiendum, quomodo cum forte pluit, sub aliquam arborem, vel porticum confugere solemus: sed quomodo pueri solent, cum aliquid metuunt, in domum paternam se recipere. Videmus pueros in plateis cum sodalibus suis ludentes, simul atque aliquid adversi timent, nihil cogitare; nihil querere, sed recta concito gradu in domum patris currere, ibi se tutissimos fore non dubitant, nec*

deciipiunt: sciunt enim se domi parentes habere, qui pro se vitam et sanguinem fundere paratissimi sunt. At qui vel arboris, vel porticum per fugium quarunt, si multa prius loca vel animo vel oculis perlustraverunt, et cum nullum per fugium aliud invenire poterunt, coacti atque invit sub arborem vel porticum sese recipiunt. Cur igitur aliqui auxilium divinum precibus implorant, nec tamen impetrant, confidere videntur Deo, et tamen ab eo non protegentur? Quia non vere habitant in adjutorio Altissimi, neque ad providentiam Dei tanquam ad paternam domum, sed tanquam ad arborem in via se conferunt, posteaquam nec in hominibus, nec in dæmonibus, nec in suis artibus, fraudibus, colis, mendaciis remedium malorum invenire poterunt. Quare necessarium nobis est, auditores, longo usu confugiendi ad Deum, longaque exercitatione confidentiæ in ipso Deo quasi domum quamdam fabricare, ubi tempore malo tuto habitare possimus, et eam quocumque iverimus nobiscum conferre, ad eum modum, quo testudines facere videmus, quæ licet hæc atque illic libere vagentur, semper tamen inveniuntur domi.

Sequitur: *In adjutorio.* Quo uno verbo brevissime indicatur, quæ sit, et qualis ea fiducia cui divina protectio certo promittitur. Neque enim quævis confidentia talis est: alioqui cælum ignavis, perditis, sceleratis, furibus, latronibus, et quod est gravius, Lutheranis et Calvinianis completeremus. Qui enim homines magis confidunt, quam ii, qui sine ullis bonis operibus imo cum multis sceleribus se regnum colorum adepturos nullo modo dubitant? Quatuor hominum genera nobis consideranda sunt, ut eos tandem inveniamus, qui vere habitant in adjutorio Altissimi. Quidam enim non tam in ædibus, quam in patibulis habitant: quidam degunt quidem in ædibus, sed luteis, debilibus, ruinosis: porro alii incredibili temeritate marmoream domum super arenam ædificare voluerunt: sed alii postremo sunt, qui arcem munitissimam super firmam petram collocarunt, quos solos in adjutorio Altissimi jure optimo dixerimus habitare.

Primum genus eorum est, qui nec in Deo, nec in hominibus, nec in ulla re alias perant, et semper anxii, semper tristes, semper miseri sunt. Nec solum presentibus malis premuntur, sed etiam futuris, et iis etiam, quæ fortasse nunquam erunt. Nam sicut ii, qui a pretore torquentur, quamvis non ignorent,

si delictum confiteantur, se continuo ad mortem rapiendos; tamen ut presentem cruciatum ad tempus evadant omnia confitentur, quæ gesserunt, et plerumque etiam quædam, quæ non gesserunt. Ita miseri isti homines, qui non adversa pati, nec in adjutorio Altissimi confidere didicerunt ut presentem calamitatem effugiant, aut laqueo, aut ferro, aut veneno, aut præcipitio sibi ipsis vitam crudelissime eripiunt. Quibus quidem (ut eis medicinam consilii atque orationis meæ, si quam potero, afferam) nullum remedium efficacius adhiberi posse video, quam frequentem atque assuetam cogitationem beneficiorum Dei. Et enim in quantumvis gravi miseria et calamitate verberis, certe eriges animum, certe consolationem accipies, si te hominem esse cogites, Dei ipsius manibus formatum, ratione atque intelligentia præditum, qua Deum et omnes res creatas contemplari vales, qua omnibus animantibus longe excellis, qua artes inventæ, urbem constitutæ, et ipsum mare navigabile factum est. Nonne in te, quamvis inops et nudus terrenarum copiarum videris, divini numinis imago clarissime splendet? Nonne sol et luna ardentem faciem eorum te noctes ac dies perferunt? Quid? Quod Angeli circum te semper excubias agunt, Beati omnes patrocinium tuum apud Deum susceperunt, Deus ipse tibi coronam gloriæ, regnum sempiternum et paradysum voluptatis præparavit? Quid? Quod Filius Dei tanti te fecit, ut vitam potius suam, quam animam tuam perdere voluerit? Ac ne grave et durum tibi videretur, inopia premi, famem et sitim, frigus et nuditatem, contumelias et convicia pati, ipse hæc omnia et multo etiam graviora tolerare voluit. Et quam multos, quæso, numerare posses, qui sponte sua istam inopiam tuam, quæ tibi molestæ esse videtur, elegerunt, ut liberius, expeditius, facilius, imperatorem nostrum Christum sequerentur? Quam multos, qui vincula, carceres, flagella, supplicia et cruciatus omnis generis, atque adeo mortem ipsam propter Christum summis votis expetiverunt? Et quid, obsecro, si dæmones atque homines in te omnes armentur? Quid, inquam, gravius in te committere poterunt, quam ut de hac valle lacrymarum ad patriam beatorum te transmittant? Denique illud attende, diffidentiam ac desperationem non solum mala presentia non minuere, sed augere: verum etiam ad mala sempiterna et intol-

randa sine dubitatione perducere. Sicut contra spes et confidentia, vel a malis presentibus liberationem, vel quod melius et utilius est, patientiæ donum impetrare solet.

Alterum genus eorum est, qui spem suam totam in rebus creatis posuerunt, nec in adjutorio Altissimi, sed in carne sua, in opibus, honoribus, pulchritudine, eruditione, amicitia et gratia hominum habitant: quos omnes certum est tam esse stultos, quam ea sunt vana in quibus confidunt. Divitiæ nonne Evangelio teste, spinæ ac tribuli sunt, quæ manus eorum pungunt ac lacerant, qui in ipsis inmittuntur? Nonne Dominus clamat: Filii, *Quam difficile confidentes in pecuniis regnum Dei introibunt?* Ut omitam, quam facile transeant de una domo in aliam, et quos hodie beatos faciebant, cras nudos et vacuos relinquant. Species ac forma corporis, quam facile marcescit? Nonne videmus quotidie homines etiam pulcherrimos et formosissimos tandem in cadaver commutari, adeo fedum atque horrendum, ut nec sensus videnti eos tollere possit? Sapientia quoque atque eruditio baculus est arundineus, qui facillime frangitur, et manus innitentes periculosissime gravissimeque sauciat. Fuli enim in errores perniciosos facilius cadere, et in eis obstinate perseverare sinuntur a Deo, quam ii, qui in eruditione sua confidunt. Videmus Hereticos, qui iudicium suum toti Ecclesie anteponunt, adeo interdum incipientes evadere, ut ea dicant, quæ pueri trium annorum intelligerent esse figmenta, et non tam loqui, quam delirare et insanire videantur: *Fili, inquit Sapiens, ex toto corde tuo habe fiduciam in Domino, et ne inutaris prudentiæ tuæ.* Et rursum alio loco: *Qui confidit in cogitationibus suis, impie agit.* Vere impie, quia idolum sibi quodammodo fabricat, et a Domino recedit cor ejus. Jam vero quid honoribus et dignitatibus levius, qui gratia, et opinione principum sustentantur? Nonne vel levissimo suspicio sufficit, ut qui hodie cœlum attingere videtur, cras usque ad inferos deiciatur? Et quando horum nihil penitus acciderit, nonne tandem aderit mors, quæ uno impetu luteas illas domos super arenam ædificatas dejiciet, atque evertet? O fallacem eorum spem! O eorum inanes contentiones! O miseros ac stultos, qui ponunt carnem brachium suum! Audite, audite quid sapientia Dei, qui mentiri non potest, de ejusmodi dicat architectis: *Spes impij, inquit, quasi lanugo est, quæ a*

vento tollitur, et tanquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur, et tanquam fumus, qui a vento diffusus est. Quid celerius cadit quam lanugo? Quid facilius dissolvitur, quam spuma? Fumus vero nonne tantum ascendit, quantum est longitudo camini, ac deinde statim dissipatur, et evanescit? Ita igitur et spes impij, tandem durat, quamdiu vita ipsa durat. Vita ipsa deficiente spes omnis deficit, et ei desperatio et damnatio sempiterna succedit.

Tertium genus est eorum, qui in Deo quidem confidunt, sed perverse, temereque confidunt, qui videlicet in suis flagitiis ac sceleribus perseverare volunt, et tamen secure dormiunt. Quales imprimis sunt heretici Lutherani, de quibus Scriptura loquitur, dicens: *Sapiens timebit, et declinat a malo: stultus transit et confidit.* Ita isti faciunt, transgrediuntur jejunia, transgrediuntur vota, transgrediuntur præcepta, transgrediuntur consilia: et tamen se Deo amicos esse non dubitant. Itaque opinione atque estimatione sua in Altissimi adjutorio habitant, re autem vera in domo phantastica atque imaginaria degunt. Nesciunt enim isti nesciunt prorsus quis sit verus Deus: Deus enim verus *Deus Zelotes* est, ultor peccatorum mirabilis, qui diligit iudicium et justitiam. Isti vero fingunt sibi Deum quemdam totum levem, mollem, dormientem, qui zelum non habeat, qui nescit irasci, vel non possit vel non velit punire peccata. Falleris, Epicuræe, Lutherane, falleris, non est iste Deus noster, sed phantasma tuum: vel si Deus est, certe Epicuræorum, non Christianorum est. Sed nomen ipsum adjutorij, quod in hoc Psalm legimus, nonne satis ostendit, quam sit inanis ista Lutheranorum, et ignavorum hominum fiducia? non enim recte dicitur adjuvari, nisi qui etiam aliquid confert, aliquid conatur, aliquid operatur. Id quod filii hujus sæculi satis intelligunt: et in eo asina Balaam sapientior est, quam Balaam, id est caro nostra atque homo exterior, doctior est, quam animus homoque interior. Agricolas interroga: an quia non dubitant sine Dei auxilio nihil posse fieri, num propterea obtinent, et neque agros serant neque vineas plantant neque hortos colant? Si quis nostrum domum ardere videat, solum dicat, Dominus providebit, et non conetur quantum in se est ignem aqua restringere, utrum ea confidentia, an socordia et negligentia dicenda est? Ad eundem igitur modum, si

miseriam tuam agnoscis, et ab ea liberari cupis, si vides te etiam post confessionem peccatorum factam non gustare quæ Dei sunt, ad vomitum peccatorum sæpius reverti, ebrietas, crapula, fornicationis aliorumque vitiorum amorem ac desiderium magnum adhuc in corde tuo locum habere, debes quidem, idque præcipue in adjutorio Altissimi spem collocare: sed etiam præterea ex parte tua nihil omittere, devotis precibus instare, sanctorum libros legere, occasiones peccatorum fugere, Pœnitentiæ sacramentum frequenter accedere, spiritualium virorum consilia quarere: Deus enim adjuvat quidem, sed vigilantes, et strenue ac impigre laborantes. Ex quo non difficile erit, auditores, quartum genus hominum confidentium, quod solum superest agnoscere.

Quartum igitur genus eorum est, quorum spes ac fiducia quatuor quasi radicibus nititur, fide, charitate, conscientia pura et operibus bonis. De fide legis apud Apostolum in epistola ad Ephesios: *Habemus fiduciam per fidem ejus.* Fides enim fiduciam generat, dum nobis Deum, ut parentem proponit, et parentem benignum, fidelem, liberalem, qui possit et sciat et velit in se confidentes protegere ac defendere. Naque enim fieri potest, ut in eo confidas, cujus promissionibus fidem non habes. Itaque fides est prima radix confidentiæ, sed fides Catholica: Nam fides Hereticorum, quæ perfidia quædam est, non fiduciam, sed præsumptionem gignit. De charitate apud eundem Apostolum alio loco legis: *Spes non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Nam sicut nemo est, qui tuto confidere possit in hoste, et si confidit, stultus est, et fiducia ejus confundet eum: ita qui amat et amatur, nihil habet, quod sibi secure de amico confidere non possit. Jam de conscientia bona legis apud sanctum Joannem: *Charissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Et in libro sancti Job: *Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo injustitia; habebis fiduciam in proposita tibi spe, et defessus securus, id est, absque cura et sollicitudine Dormies.* Et sane, auditores, sicut confidentia peccatorum timorem ac desperationem inducit, ita conscientia pura, et a sordibus peccatorum purgata, dici non potest quantum in omni periculo confiden-

tiam et lætitiæ afferat. De operibus vero bonis divinus Apostolus: *Qui bene, inquit, ministraverint, bonum gradum sibi acquirunt, et nullam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu.* Et rursum ad Hebræos: *Vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.* Si enim qui hominis gratia aliquid egit, cum fiducia postea ad eundem accedit, nec repulsam pati metuit: quanto majore ratione qui in bonis et Deo gratis operibus se exercuerit, cum fiducia magna ad thronum ejus accedere poterit? Hæc igitur est, auditores, non hereticorum inanis fiducia, sed vera confidentia Christianorum, cui soli protectio divina promittitur.

PARS SECUNDA.

Exposuimus tria verba prima primi versus Psalmi. nonagesimi: *Qui habitat in adjutorio:* sequitur ut de quarta voce, quæ est, *Altissimi*, pauca dicamus.

Multi sunt, auditores, in sacris litteris nomina Dei, sed nullum huic loco aptius conveniebat, quam *Altissimi*. Nam hoc uno vocabulo facile potest intelligi, cur qui habitent in adjutorio Altissimi, etiam inter mille pericula constituti, nihil timeant. Res enim quo longius absunt ab oculis, eo minores videntur, quo vero oculis sunt propiores, eo majores apparent. Certe nos, qui terram istam incolimus, montes, quos ante oculos habemus, immensæ magnitudinis judicamus, sidera vero, quæ procul a nobis absunt, vix aureis nummis comparari nobis posse videntur: ac si cœlum ascendere possemus, tunc sane contra stellarum globos incredibilis magnitudinis, et nostros montes Alpes et Pirenaeos, Olympos etiam et Caucasos cæterosque editos montes non parvos, sed minimos ac pene nullos esse judicaremus. Ad eundem igitur modum, qui habitant in adjutorio Altissimi, in arce illa excelsa ac sublimi, explicari non potest, quam parva, quam exigua, quam minuta esse censeant pericula, flagella, tormenta, mala denique omnia, quæ hic reperiuntur in terris. Vident armatas acies militum et agmina formicarum existimant, quæ uno pede summa facilitate contererentur. Auxilium vero divinum, quod semper eis obversatur, vere

magnum, et inivictum, ut est, ita eis videtur. Quocirca neque metuere, neque turbari sciunt, sed quicquid accidat, confidenter dicunt: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio?* Certum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alta poterit nos separare a charitate Dei. Quo tempore magnus ille Goliath in castris Philistinorum militabat, nemo erat Hebraeorum, qui cum eo singulari certamine confingere auderet, sed eo propinquante, et ad praelium singulos provocante, omnes tamquam cuniculi fugiebant. Venit autem eo quodam die sanctus David, tunc adhuc adolescens ac pene puer, et quoniam in Altissimi adjutorio habitabat, eum, quem alii gigantem maximum esse dicebant, ipse quasi pygmaeum vel pumillionem contemnebat. Itaque pergit ad regem, et ait: *Non concedat cor cuiusquam in eo, ego servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philistaem.* Cui rex: *Non vales, inquit, resistere Philistaeo isti, quia puer es; hic autem vir bellator est ab adolescentia sua.* Tum David: *Et quis est iste Philistaeus incircumcisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viventis?* Ac ut eum intelligeremus non in viribus aut armis, sed in adjutorio Altissimi spem victoriae posuisse, ad Philistaem ait: *Tu venis ad me cum gladio et hasta et clypeo: ego autem ad te venio in nomine Domini exercituum, Dei agnitiuum Israel, quibus exprobrasti hodie, et dabit te Dominus in manu mea, et percutiam te, et auferam caput tuum a te.* Conferte, si placet, aliquem filium huius saeculi, qui habitat in superficie terrae, cum aliquo servo Dei, qui in adjutorio Altissimi domum suam fabricavit. Ille si tres obolos amittat, totam viciniam commovebit, si injuriam aliquam accipiat, si non dicatur optimus, et prudentissimus et nobilissimus et pulcherrimus totius civitatis, non poterit contumeliam istam integro anno concoquere. Cur ita? Quia jacet in terra, et ei etiam res parvae, magnae esse videntur. At servus Dei (quales innumeri sancti Martyres fuerunt) qui sedem suam habent in Deo, et cor suum affixit caelo, superior est omnibus rebus creatis, nihil ei nocere potest. Aspicit ignes, gladios, bestias, rotas, cruces, aliaque supplicia

Diaboli arte excogitata, quasi morsus pulicum et muscarum: vel tamquam sagittas parvulorum, quae non iam repellendae, quam contemnendae sunt. Habemus igitur quid sit in adjutorio Altissimi habitare.

Sequitur: *In protectione Dei caeli commorabitur*: Quae est altera pars complexionis, quam initio huius Psalmi constitui diximus: et tam apte priori parti respondet, ut admirabile sit. Sed verba singula consideremus.

Protegere, auditores, si grammaticos consulamus, nihil aliud est, quam procul tegere, id quod duobus modis fieri potest. Nam et procul tegit, qui ipse procul existens, tamen clientem suum ab ictibus et vulneribus defendit: et procul etiam tegit, qui prope astant tela adhuc procul volitantia prohibet, nec ea ad corpus clientis sui propinquare sinit. Utrumque magnis viris, atque imprimis Deo rectissime convenit. Quoniam enim longissima brachia Deus habet, et *Attingit a fine usque ad finem*, etiamsi in caelo sedere atque habitare dicatur, facile potest nos tegere, quocumque in loco tandem fuerimus, nec eam ad nos procul existentes brachium adjutorii sui extendere, et nos eo modo protegere; sed etiam tela miseriarum et calamitatum adhuc procul existentia, adhuc ex arcu non emissa, adhuc ex pharetra non educta, adhuc in cunis suis latentia, a nobis prohibere comminere et confringere potest. Quod vero Beatus Hieronymus ex Hebraeo ad verbum transtulit: *In umbraculo Domini commorabitur*, sententiam non mutat; neque enim novum aut inusitatum est, ut favor et gratia magnorum virorum umbra nominetur. Itaque sicut famuli et clientes regum et principum, sub umbra dominorum securi delitescunt, et saepe multa impune committunt, nec illos metunt, quamvis alioqui majores et potentiores: ita servi Dei sub umbra Domini sui securissimam tutissimamque sunt. Nihil est enim, quod umbram Dei non vereatur. Cur enim existimatis Paulum, Antonium, Hilarionem aliosque permultos viros, qui vastissimas eremos incolebant, inter ursos, lupos, serpentes, scorpiones, aliasque ferocissimas bestias sine ullo metu vitam traduxisse? Cur non Daniele a lionibus, nec tres pueros ab igne, nec Petrum a fluctibus maris laedi potuisse, nisi quia et animantia bruta, et elementa omnia Creatoris umbram, quae sanctos homines undique tegit, pertimescant.

Sequitur: *Dei caeli*. Quod nomen multis magnisque de causis positum esse videtur. Primum, ut vocabulo, *Altissimi*, quasi e regione responderet. Altissimus etiam ipse est *Deus caeli*, hoc est, caeli altissimi domicilii habitator. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat?* inquit David. Et rursum: *Caelum caeli Domino, terram autem dedit filius hominum.* Et Sanctus Moyses: *Respice, inquit, de sanctuario tuo, de excelso caelorum habitaculo.* Et Salomon: *Tu, inquit, exaudies de caelo, de sublimi scilicet habitaculo tuo.* Altissimus igitur altissimum posuit domicilium suum, et Deum caeli dici voluit, quia caelum sedes ejus ac thronus est, quod non ita est accipiendum, quasi certo spatio ac terminis confineatur Deus, cum ipse de se dicat: *Caelum ac terram ego impleo*: sed quia in caelo se videndum facie ad faciem beatis Angelis, et hominibus exhibet. Deinde Deus caeli appellari voluit ut nobis veri Dei protectionem promitti non dubitarem. Nihil est enim, quod magis Deum verum a diis falsis discernat, quam fabrica caelorum. Nam *Dii Gentium Daemonia; Dominus autem caelos fecit.* Itaque sicut Apelles, pictorum omnium facile princeps, ut etiam absens a Protogene cognosceretur, miro artificio incredibilis tenuitatis lineam duxit, quam nemo unquam imitari posset: sic etiam (si parva licet componere magnis) Deus noster admirabili illo opere, quo caelos ex nihilo in momento fabricavit, se verum ac solum Deum esse, facile ostendit. Quamvis enim terram quoque et maria, et quicquid in eis continetur, idem Dominus creaverit, tamen nulla re alia maiestatem et potentiam ac sapientiam suam magis declaravit, quam opere caelorum ut jure sanctus David cecinisse videatur: *Caeli enarrant gloriam Dei et opera manuum ejus annuntiant firmamentum.* Est enim caelum omnium corporum longe maximum et pulcherrimum, tot luminibus illustre, ut numerum omnem excedat; tanto inter se ordine constitutis, ut admirabile sit; eandem semper legem, et constantiam in tanta motuum et cursus diversitate servantibus, ut stuporem intentibus adferant, denique tanta virtute et efficacitate praeditis, ut nihil in terris sine ipsorum adjumento ac beneficio generetur. Itaque merito Deus verus, Deus caeli nominari voluit.

Sed illud hoc loco praetermitti non debet, quod in epistola ad Marcellam B. Hieronymus tradit. Hebraeorum verbum, *Sadaï*, pro

quo nos Deum caeli in nostris codicibus habemus, unum esse ex decem nominibus Dei, et robustum et fortem, omnipotentem atque ad omnia sufficientem significare: rectissime enim ei, *Qui habitat in adjutorio Altissimi* protectio promittitur. *Dei caeli*, id est, robusti, fortis, potentis, invicti: non quales sunt dii aurei atque argentei Ethnicorum, qui custodibus indigent, et adeo sunt infirmi ac debiles, ut ne verbis quidem seipsos defendere valeant. Fortasse etiam, ut B. Bernardus annotavit, propterea Deus caeli appellatus est, qui nos a periculis et miseris sua protectione defendit: quia sub caelo sunt aereae potestates, quae semper vigilant, ut nobis pestem et perniciem machinentur: sub caelo sunt homines improbi, fures, nefarii, seclerati, latrones, piratae, impostores, leones, venefici, schismatici, haeretici denique omnes, qui vel corporibus vel mentibus insidiantur: sub caelo sunt aegritudines, morbi, penuriae, bella, praecipitia, ferae silvestres ac venenatae: sub caelo denique est ipsa caro, quae perpetuum bellum cum spiritu gerit: est amor honoris, qui instar visci refinet eos, qui super ramos arborum volitant: est amor deliciarum ac voluptatum, quae ut Sirenes miseros blanditiis circumveniunt, et occidunt. Optime igitur dictum est: *In protectione Dei caeli*, ut nihil eorum quae sub caelo sunt, timere possit, quicunque protectionem ejus habere meruerit.

Restat verbum postremum, *Commorabitur*. Quod quidem sua vi atque energia non caret. Primum enim aptissime respondet verbo, *Habitat*: quomodo enim homo justus non semel aut iterum in Deo confidit, sed semper idcirco in Altissimi adjutorio, tamquam in propria domo, habitare dicitur: ita quoque non semel aut iterum; sed semper a Deo caeli protegetur, atque ideo in ejus protectione tamquam in propria sede commorabitur. Deinde vox Hebraea non solum hoc loco, *commorabitur*, significat, sed etiam *Commorabitur in nocte*; ut illud mirum intelligeremus, divinam protectionem in nocte huius vite solum esse necessariam: in altera siquidem vita, quae noctem non habet, non in protectione, sed in gaudio et in regno Dei caeli commorabimur. Atque hic finis est versiculi, quem hodie suscepimus exponendum.

Reliquum est, auditores, ut iis rebus auditis ad confidentiae virtutem nobis comparandam accendamus: Certe videtis, quam

multum sit, quod Deus promittit, quam parvum, quod requirit. Si diceret Deus, centum aureos nummos singulis annis mihi numerabis, et ego te in omni periculo tam corporis, quam animi salvum conservabo: quis non mallet domum et vestes, et quicquid habet, statim vendere, et pecuniam Deo numerare, cum pericula, quae nos circumstant, sint maxima et infinita, ut semper plura et majora exoriantur? At nunc Deus noster non hoc dicit, sed solum spem tuam et fiduciam in me collocato, et sine dubio protegeris. Non habet mundus conditiones et pacta tam bona: et tamen homines libenter illis acquiescunt. Nonne qui vineam suam vel arcam custodiri cupit, libenter aliquid solvit? Nonne reges ac principes arces, et civitates ipsorum, ut tempore belli custodiantur ab hostibus, maxima stipendia militibus numerant? At nunc Deus noster, qui bonorum nostrorum non eget, nihil tale a

nobis exigit, et tamen corpus et animam, et omnia nostra custodire paratus est, et *Non dormiet, neque dormitabit*, ut diligenter nos custodiat: si tamen in eo confidere, peccata fugere et bonis operibus incumbere voluerimus. Hanc igitur præclaram virtutem tamquam pretiosam margaritam, rebus omnibus venditis, fratres mei, si sapimus, comparemus. Non fidamus in divitiis, quæ gratiæ cœlesti pauperem efficiunt: non in sapientia, quæ *Stultitia est apud Deum*: non in corporis forma, quæ cito corrumpitur, et animam deformem sæpenumero reddit: non in vanis mundi hujus honoribus, qui sunt factura cœlestis gloriæ, et ignominiam sempiternam adducunt: sed spes nostra et fiducia tota collocetur in Deo, ut ab ipso tandem protectionem ac defensionem in terris, et gloriæ ac felicitatem in cœlis percipere mereamur, ubi cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CONCIO III.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU SECUNDO

Dicit Domino: Susceptor meus es tu, et refugium meum: Deus meus, et sperabo in eum.

SYNOPSIS

Ducto exordio ab excusatione exquisitioris enucleationis singulorum verborum, ad verbum secundum explicandum acceditur, qui duplici sensu a superiori dependere deprehenditur. Domini nomen Deo soli proprie convenire probatur, qui solus nulli sebest, solus sibi ipsi sufficit, solus omnia pro libito disponit. Quam magnum sit beneficium justificationis, quod per vocem Susceptor denotatur, multis dilucidatur et de diversitate casus electorum reproborum agitur. Quomodo se Deus aliis atque aliis aliter arcam refugii præbeat, docetur a simili, quo cervis in montem excelsum confugientibus assimilantur perfecti, erinacei vero in petris se salvantibus simpliciores justi. Cur subjungatur Deus meus, et quomodo nos quoque exempla sanctorum, qui semper in Domino speraverunt, imitari oportet disseritur.

Cum in priori parte multa de fiducia in Deum dicta sint, in hac secunda parte agitur de periculis, quæ penitentiam differantibus imminent. Et in primis aliquot de hac re sacre Scripturæ adducuntur testimonia. Deinde quoties enumerantur causæ, quæ conversionem peccatorum reddunt difficilem, nimirum consuetudo peccandi, Diaboli vigilantia, Spiritus sancti absentia, et languor quidam anime. Quam sit difficilis inveterati peccatoris

conversio figuris, similitudinibus et exemplo ligni secti, ab Angelo cuidam Anachoretæ ostensi, demonstratur. Per penitentiam dilationem non modo bona spiritualia amitti sed et damna maxima accersiri: et quam sit indignum, pro æterna mercede non uno momento inservire, et pro optimo quod accepisti nempe vita, fecem senectutis tantum Deo, offerre ostenditur. Mortis meditationem ad penitentiam maturandam egregium calcar esse, convincitur. Tandem objectionibus occurrunt, quod scilicet divinæ promissiones, non impis, sed justis factæ sint; et Dei misericordia, cum justitia conjuncta, ob oculos nobis proponitur.

Scripturarum divinarum præstantia atque utilitas tanta est, auditores optimi, ut eas thesauro pretiosi metalli non immerito Beatus Chrysostomus oratione tertia in Genesim, comparaverit. Etenim sicuti ex nobili metallo, quamvis modicam atque exiguam partem accipias, tamen continuo dives efficeris: ita divinarum eloquiorum nunquam tam parum exponitur, quin magnam inde utilitatem, qui diligenter audiunt, consequantur. Tota siquidem Scriptura pretiosa est. Singula verba, vel auri integræ solidæque partes vel margarite aut gemme clarissimæ sunt. Quare nemini mirum aut novum videri debet, si in hoc thesauro effodiendo paulatim ac sensim procedimus: et ne aliquid forte